

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Федулова І.В.

Національний університет харчових технологій

Анотація. В статті розглядаються основні проблеми, які виникають при визначенні категорії «інноваційна діяльність» і питання її статистичного дослідження і аналізу.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, інноваційний процес.

Annotation. Basic problems which arise up at determination of category "innovative activity" and question of her statistical research and analysis are examined in the article.

Keywords: innovation, innovative activity, innovative process.

Постановка проблеми

У середині ХХ століття склалося сучасне розуміння підприємця як новатора, і його задача полягає в тому, щоб реформувати спосіб виробництва шляхом впровадження винаходів. Новаторство і новизна стають невід'ємними рисами підприємництва і формується нове поняття інноваційного підприємництва. Інноваційне підприємництво розглядається, як «найвища стадія підприємницької діяльності, яка надає клієнтам нові рішення їх проблем (нові товари, послуги, технології тощо), а також виявляє нові інноваційні можливості для власного бізнесу, тобто рішення внутрішніх проблем (структурні зміни, реінжиніринг бізнесу і знань тощо)» [1, с. 10].

В сучасній науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення категорій «інноваційна діяльність» і «інноваційний процес». На думку одних авторів ці поняття тотожні, а інші вважають, що вони мають різний зміст. Однак і останні не мають єдиної точки зору: одні вважають, що інноваційний процес включає інноваційну діяльність, інші навпаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В Законі України «Про інноваційну діяльність» вона розглядається як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг [2].

На відміну від поняття інноваційна діяльність, викладеного в Законі України, у світовій практиці прийняте таке формулювання – це діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок для розширення і відновлення номенклатури і поліпшення якості продукції, що випускається (товарів, послуг), удосконалення технології їх виробництва з наступним впровадженням і ефективною реалізацією на внутрішньому чи зовнішньому ринках [3, с. 14].

Інноваційну діяльність розглядають як процес І. Афонін, І. Балабанов, О. Волков, М. Денисенко, А. Гречан, С. Ілляшенко, В.Швандар, В. Горфінкель, Л. Оголева, Н. Краснокутська, Р. Фатхутдінов.

Інші вчені, наприклад, В. Архангельський, П. Завлін, С. Ільєнкова, Л. Гохберг, Ф. Ягудин, В.Гриньова, В. Власенко, І. Павленко, Ю. Морозов; П. Микитюк розрізняють поняття інноваційна діяльність і інноваційний процес. О. Мизрова [4] вважає, що інноваційна діяльність більш широке поняття ніж інноваційний процес.

«Керівництво Осло» визначає технологічну продуктову або процесову інноваційну діяльність, як діяльність, яка охоплює всі ті наукові, технологічні, організаційні, фінансові і комерційні заходи, включаючи інвестиції і нові знання, які фактично або за задумом призводять до появи технологічно нових або удосконалених продуктів або процесів [5, с. 115].

Цілі статті

Ціллю статті є теоретичні засади визначення сутності категорії «інноваційна діяльність», її основних характеристик і складових.

Виклад основного матеріалу дослідження

Інноваційна діяльність може здійснюватись в межах однієї організації або включати придбання товарів, послуг чи знань із зовнішніх джерел, включаючи консультаційні послуги. Таким чином, організація може придбати зовнішні технології в уречевленій або неуречевленій формі. Інноваційна діяльність може здійснюватись у всіх галузях економіки: виробництві, сфері послуг, державному управлінні, в охороні здоров'я і навіть в приватних домогосподарствах. З однієї точки зору, інноваційна діяльність являє собою сферу розробки і практичного освоєння технічних, технологічних, організаційно-економічних нововведень, яка включає не тільки інноваційні процеси, але й маркетингові дослідження ринків збуту товарів, їх споживчих властивостей, а також новий підхід до організації інформаційних, консалтингових, соціальних й інших видів послуг. З іншої, це діяльність, яка спрямована на виконання інноваційного процесу. Інноваційний процес неможливо звести до жодної з її складових; він характеризується фронтальністю, високим рівнем невизначеності і ризику, складністю прогнозування результатів.

Потрібно погодитись з тими, хто вважає, що поняття «інноваційна діяльність» більш широке, ніж «інноваційний процес». Діяльність включає в себе «...ціль, засоби, результат і сам процес діяльності», а процес – це «послідовна зміна станів, стадій розвитку або сукупність послідовних дій для досягнення будь-якого результату» [6, с. 154].

Узагальнені підсистеми інноваційної діяльності на рівні народного господарства в своєму складі можуть мати: наукову діяльність; науково-технічну діяльність; науково-організаційну діяльність; науково-інформаційну діяльність; господарську комерційну діяльність; діяльність з розвитку людського капіталу; інвестиційно-фінансову діяльність.

Узагальнені підсистеми інноваційної діяльності на рівні галузі в своєму складі можуть мати: науково-технічну діяльність; науково-організаційну діяльність; науково-інформаційну діяльність; діяльність з розвитку людського капіталу; інвестиційно-фінансову діяльність.

Узагальнені підсистеми інноваційної діяльності на рівні підприємства в своєму складі можуть мати: науково-технічну діяльність; науково-організаційну діяльність; науково-інформаційну діяльність; господарську комерційну діяльність.

Розглянемо зміст основних підсистем інноваційної діяльності.

Господарська комерційна діяльність підприємств включає: виробничу діяльність; фінансово-інвестиційну діяльність; маркетингову діяльність; діяльність з розвитку людського капіталу.

Наукова діяльність – інтелектуальна діяльність, яка спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Науково-технічна діяльність – інтелектуальна і творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання, тобто інновацій.

Науково-організаційна діяльність – діяльність, що спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності [7, с. 29-30].

Науково-інформаційна діяльність – сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави у науково-технічній інформації, що полягає в її збиранні, аналітично-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні. Науково-технічна інформація – документовані або публічно оголошені відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадянської діяльності [8].

Господарська комерційна діяльність (підприємництво) – це самостійна, ініціативна, систематична господарська діяльність, що здійснюється на власний ризик суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Діяльність зі створення і розвитку людського капіталу – діяльність, що спрямована на формування широкого світогляду фахівців та вчених, яких готують навчальні заклади, розвиток знань і людської здатності їх творчо засвоїти, приведення рівня і якості освітнього потенціалу та кадрового забезпечення країни у відповідність до вимог інноваційно-орієнтованої економіки.

Інвестиційно-фінансова діяльність являє собою цілеспрямований здійснюваний процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) і забезпечення її реалізації [9, с. 112].

Таким чином, інноваційна діяльність розглядається в літературі, як цілеспрямована й організована творча діяльність, яка проводиться з метою удосконалення і збалансованості різних площин діяльності фірми і складається із сукупності різних видів робіт, які взаємопов'язані в єдиному процесі із створення і виробництва інновацій. Це сукупність наукової, технологічної, організаційної, фінансової і комерційної діяльності, яка направлена на створення і впровадження на ринку нового або удосконаленого продукту, створення нового або удосконаленого технологічного процесу, використання в практичній діяльності, нової або удосконаленої організаційно-економічної форми, яка забезпечує необхідну економічну і (або) суспільну вигоду [10, с. 8].

Вона включає в себе цілий комплекс наукових, технологічних, фінансових і комерційних заходів, маркетингові дослідження ринкових потреб в інновації, а також інноваційний процес і діяльність, що пов'язана з розповсюдженням інновацій.

До інноваційної діяльності відносять:

- виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських або технологічних робіт зі створення інноваційного продукту;
- комплексне науково-технічне індикативне планування і цільове програмування;
- організацію і нормативно-правове забезпечення робіт зі створення інноваційного продукту;
- технологічне переоснащення і підготовку виробництва для випуску інноваційного продукту (послуги), технології;
- сертифікацію і стандартизацію інноваційних продуктів;
- проведення маркетингових досліджень з метою виявлення попиту на інноваційну продукцію;
- проведення випробувань щодо освоєння споживачем інноваційного продукту;
- управління процесами комерціалізації нововведень;
- діяльність з просування інноваційного продукту на внутрішній або світовий ринки, включаючи правову охорону результатів інноваційної діяльності, що використані в продукті;
- передачу або придбання прав на об'єкти інтелектуальної власності за умов включення їх в громадянсько-правовий обіг;
- експертизу, консультування, інформаційні, юридичні або інші послуги (включаючи організацію фінансування інноваційної діяльності) зі створення і реалізації нового і удосконаленого інноваційного продукту.

Останнім часом визиває багато сперечань питання, що можна відносити до видів інноваційної діяльності. Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» види інноваційної діяльності не визначені.

У 2007 році відбулися зміни у статистичній звітності щодо обстеження інноваційної діяльності промислових підприємств. Згідно цих змін дослідження витрат на інноваційну діяльність проводилося за такими напрямками (річна форма №1-інновація, затверджена наказом Держкомстату України 20 липня 2007 року №234): внутрішні науково-дослідні розробки (НДР) (без амортизації,

включають капітальні витрати на споруди і обладнання для виконання НДР); придбання НДР (зовнішні НДР); придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (за виключенням витрат на обладнання для НДР); придбання інших зовнішніх знань; інші витрати.

За таким переліком витрат дуже важко проаналізувати інноваційну діяльність і за структурою існуючого інноваційного процесу і за основними видами інноваційної діяльності. Коли аналітик визначає перелік факторів, за якими він збирається проводити дослідження, то він визначає для себе спочатку мету дослідження. Метою статистичного дослідження українських промислових підприємств повинно бути: визначення найбільш вагомих факторів, які сприяють або протидіють здійсненню інноваційної діяльності; визначення структури інноваційного процесу на підприємстві; аналіз ефективності інноваційної діяльності взагалі і за окремими її напрямками.

Здається корисним не тільки розмежування витрат на інноваційну діяльність, яка проводилася в середині організації і за її межами, але й виокремлення витрат на придбання або формування релевантних знань, які є новими для підприємства, і, витрат на доведення нових знань до можливості їх впровадження у виробництво (дослідно-конструкторські роботи зі створення інноваційного продукту). Це дозволить розглядати види інноваційної діяльності в системі побудованого на підприємстві інноваційного процесу. Для підприємства найбільшого значення має вартість досліджень і розробок, ніж їх походження (власні сили чи сторонні організації). Цікаво дослідити ефективність інноваційної діяльності в залежності від обсягу витрат на формування або придбання релевантних знань.

Крім того, не доцільно змішувати виробниче проектування і підготовку виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва. Виробниче проектування логічно відноситься до дослідно-конструкторських робіт зі створення інноваційного продукту, це відбувається в процесі доведення нових знань до можливості їх впровадження у виробництво. Підготовка виробництва до випуску інноваційного продукту – це етап, який

безпосередньо виконується перед виробництвом і реалізацією інноваційної продукції.

Неможливо розглядати інноваційну діяльність без дослідження маркетингових інноваційних витрат, оскільки сучасне покоління інноваційного процесу зазначає попереднє дослідження а іноді і створення ринку для нового інноваційного продукту.

В табл. 1 пропонується систематизація складових інноваційної діяльності в системі побудованого на підприємстві інноваційного процесу з коментарями щодо того, яким чином даний вид діяльності повинен відображуватись у вигляді затрат на технологічну, продуктову або процесову інноваційну діяльність.

Таблиця 1

**Складові інноваційної діяльності і їх основні витратні
характеристики**

Види інноваційної діяльності	Коментарі щодо включення витрат з даного виду діяльності в технологічну продуктову або процесову інноваційну діяльність
<p>Придбання або формування релевантних знань, які є новими для фірми:</p> <ul style="list-style-type: none"> - фундаментальні, пошукові і прикладні дослідження; - придбання неуречевлених технологій і ноу-хау; - придбання уречевлених технологій 	<p>Затрати на відтворення досліджень; затрати на придбання технологій, які не відтворені в конкретному продукті і ноу-хау; затрати на технології, які відтворені в конкретному продукті</p>
<p>Доведення знань до можливості їх впровадження у виробництво (дослідно-конструкторські роботи зі створення інноваційного продукту):</p> <ul style="list-style-type: none"> - технічне проектування продукту і виробничого циклу; - розробка технологічної документації; - розробка документації для виготовлення і випробувань дослідного зразку 	<p>Затрати на відтворення розробок, що є результатами досліджень; затрати на проведення тестувань виробничого і маркетингового характеру щодо можливості впровадження нововведення у виробничий процес</p>
<p>Форми підготовки до виробництва:</p> <ul style="list-style-type: none"> - інструментальна підготовка; - виробниче і художнє проектування інноваційного продукту; 	<p>Затрати на оснащення обладнання, промисловий інжиніринг, запуск виробництва, включаючи дослідні установки і дослідні зразки, які не включені у склад затрат на дослідження і розробки</p>

<ul style="list-style-type: none"> - інші капітальні витрати щодо введення інноваційного продукту у виробництво; - пуск виробництва 	
Підготовка кадрів	Затрати на проведення тренінгів, які відносяться до технологічної, продуктової або процесової інноваційної діяльності, що визначається необхідним для здійснення нового або удосконаленого продукту або процесу
Маркетинг інновацій	Затрати на проведення тестувань маркетингового характеру щодо можливості впровадження нововведення у виробничий процес; затрати на маркетинг технологічної продуктової або процесової інновації, якщо він необхідний для створення технологічно нового або удосконаленого продукту або нового процесу
Організація управління	Затрати на створення нових організаційних структур з різною організаційно-правовою формою; затрати на об'єднання, приєднання і поглинання різних організаційних структур; затрати на виділення і роз'єднання різних організаційних структур; затрати на створення сумісних підприємств, в тому числі франчайзинг; затрати на акціонування (це стосується лише тих організаційних структур, які трансформуються з метою проведення інноваційної діяльності)

(Розроблено автором)

В загальному вигляді інноваційна діяльність розглядається як сукупність двох комплексів робіт або видів діяльності [11, с. 32]:

Комплекс А. Діяльність і роботи науково-дослідного змісту в даній предметно-прикладній області: аналітичного (аналіз і дослідження) і творчого (розробки) характеру.

Комплекс В. Діяльність і роботи організаційно-управлінського змісту: аналіз перспективності і доцільності інновації, оцінка ступеню її корисності, прагматичності різного роду (в тому числі і простішу комерціалізацію); аналітичні і маркетингові дослідження і роботи (дослідження зовнішнього середовища і внутрішніх можливостей і ресурсів); аналіз науково-пізнавальних, соціальних, економічних наслідків інновацій, можливих комерційних та інших результатів, властивості дифузії інновації; пошук джерел фінансування, вирішення задачі формування площини застосування інноваційного продукту (ринку для його комерційної реалізації) і його просування в це середовище;

експертиза інноваційних ідей і проектів; їх бізнес-аналіз і бізнес-планування; адаптація правових питань, що пов'язані з об'єктами інтелектуальної власності і їх використання; організаційне управління.

Обидва вказаних комплекси розвиваються паралельно в тісному взаємозв'язку, перетинаючись і зливаючись.

Висновки

Узагальнення існуючих поглядів та аналіз існуючих точок зору дає можливість представити наступне визначення інноваційної діяльності.

Інноваційна діяльність - це види робіт, які спрямовані на практичне використання наукового, науково-технічного результату і інтелектуального потенціалу з метою отримання нової або радикально покращеної продукції, технології її виробництва і задоволення платоспроможного попиту споживачів у високоякісних товарах і послугах, удосконалення соціального обслуговування.

Інноваційна діяльність є основою розвитку інноваційного потенціалу підприємства, так як вона являє собою свідому, цілеспрямовану роботу людей або сукупність особливого роду робіт зі створення і розповсюдження нововведення у виробничій системі. Інновації, які відтворені в нових продуктах, нових ринках, нових методах виробництва, в освоєнні нових джерел сировини, реорганізації структур управління виступають засобом адаптації інноваційного потенціалу господарюючого суб'єкта до постійно змінюваних умов ринкового середовища і забезпечення стійкості його діяльності. Відповідно, ступінь активності інноваційної діяльності визначає розвиток інноваційного потенціалу з точки зору обсягів інноваційних ресурсів і ефективності їх використання.

Література

1. Медынский В. Г. Инновационное предпринимательство : [учеб. пособие для вузов] / В. Г. Медынский, Л. Г. Скамай. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 589 с.

2. Закон України «Про інноваційну діяльність» №40-IV від 4 липня 2002 р. // Урядовий кур'єр. – 2002. – 7 серпня.
3. Основы инновационного менеджмента. Теория и практика: [учеб. пособие] / Под ред. П. Н. Завлина. – М. : ОАО НПО «Издательство экономика». – 2000. – 475 с.
4. Мызрова О. А. Развитие и современное состояние теории инновации / О. А.Мызрова // Инновации. – 2006. – № 7. – С. 79-83.
5. Oslo Manual. Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data 3rd edition. A Joint Publication of OECD and Eurostat. OECD/EC,2005 (Руководство ОСЛЮ. Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям. 3-е изд., совместная публикация ОЭСР и Евростата/ Пер. на ркс. яз. – М.: ГУ «Центр исследований и статистики науки», 200. – 192 с.
6. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия (Социальные проблемы инноватики) : [учеб. пособие] / А. И. Пригожин. – М. : Наука, 1989. – 357 с.
7. Пашута М. Т. Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання : [навч. посібник] / М. Т. Пашута, О. М. Шкільнюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 118 с.
8. Закон України «Про науково-технічну інформацію» зі змінами, внесеними згідно із законами у 2003 р. // Голос України. – 1993. – 23 липня.
9. Бланк И.А. Основы инвестиционного менеджмента : [учеб. пособие] : [в 2-х т.]. Т.2 / И. А. Бланк И.А. – К. : Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. – 536 с.
10. Винокуров В. И. Основные термины и определения в сфере инноваций / В. И. Винокуров // Инновации. – 2005. – № 4. – С. 6-21.
11. Товстых Л. Е. Зона особого внимания интересов в инновационном развитии России и специфика инновационных процессов в ней / Л. Е. Товстых // Инновации. – 2005. – № 5. – С. 30-34.